

APOSTOLINEN USKONTUNNUSTUS

Legenda

Kirkkoisä Tyrannius Rufinus kirjoittaa ”Apostolisen uskontunnustuksen selityksessä” vuonna 404, että apostolit hajaantuessaan Herran käskystä kaikkeen maailmaan julistamaan evankeliumia muotoilivat yhdessä apostolisen uskontunnustuksen. Sen oli tarkoitus palvella heidän opetuksensa ohjenuorana, jotta he eivät erilleen hajautuneina ajautuisi opettamaan ristiriitaisesti.

Vähän myöhemmin tämä legenda oli jo kehittynyt täyteen muotoonsa: Ensimmäisen helluntain tullessa apostolit täytyivät Pyhällä Hengellä ja apostolinen uskontunnustus syntyi. Ensin Pietari sanoi: ”Minä uskon Jumalaan, Isään, Kaikkivaltiaaseen, taivaan ja maan Luojaan” ja heti Andreas jatkoi ”ja Jeesukseen Kristukseen, Jumalan ainoaan Poikaan, meidän Herraamme”, ja hänen jälkeensä jatkoi Jaakob ja hänen jälkeensä Johannes jne. aina Mattiaaseen asti. Jokainen lausui oman lauseensa kunnes koko apostolinen uskontunnustus oli valmis. Näin syntyi perimätiedon mukaan Apostolinen uskontunnustus. Selvästi ja ongelmattomasti, suoraan Taivaasta apostoleille ja näiltä pilkunkaan muuttumatta seurakunnille, jotka käyttävät sitä muuttamattomana yhä tänäänkin. Niin vahva oli tämän tarinan voima, että vielä keskiajalla apostolinen uskontunnustus miellettiin selityksissä usein kaksitoistajakoisena, eikä kolmijakoisena, niin kuin luonnollista olisi.

Tarina on kaunis, mutta valitettavasti historia ei todellisuudessa ole ollut näin yksinkertainen, kuten varmaan tiedätte. Ensimmäiset apostolista uskontunnustusta muistuttavat tunnustukset ovat ajalta, jolloin apostolit olivat levänneet haudoissaan jo ainakin satakunta vuotta. Yhtään sanasta sanaan toistuvaa ”minä uskon...” tyyppistä tunnustusta ei ennen kolmesataalukua tunneta, eikä alan ikaikainen standarditeos (J. N. D. Kelly: Early Christian Creeds) usko sellaisia tuota aikaa aiemmin edes olleen. Ja mitä tulee apostoliseen uskontunnustukseen, niin se on saanut viimeisen silauksensa vasta joskus 600-luvulla Galliassa tai Hispaniassa. Mutta tarkastellaan nyt vähän lähemmin, miten apostolinen uskontunnustus on rakentunut ja yritetään löytää vastauksia ehkä jopa siihen vaikeaan kysymykseen miksi apostolinen uskontunnustus on syntynyt. Sillä syntynyt se on, apostolinen uskontunnustus, ei tehty. Toisin sanoen apostolinen uskontunnustus ei ole komiteatyönä sorvattu, sen enempää kuin muutkaan uskontunnustukset. Niillä on varhaishistoriansa ja kehitysvaiheensa.

Uskontunnustusten kehitys

Te olette jo viime viikolla käyneet Pekka Huhtisen kanssa läpi uskontunnustusten varhaishistoriaa, enkä tiedä, mitä kaikkea olette jo käsitelleet. Aion kuitenkin tässä yhteydessä vääntää rautalankamallin uskontunnustusten muotoutumisesta. Esitän melko tylyjäkin yleistyksiä, sellaisia, jotka tekevät hieman väkivaltaa historian monimuotoisuudelle, mutta vastaavasti piirtävät vahvistetuina vedoin näkyviin keskeiset kehityslinjat. Niin että ottakaa varoitus vakavasti: jos haluatte syventyä uskontunnustusten maailmaan tosissanne, niin tarvitaan enemmän aikaa kuin pari tuntia.

Uudessa testamentissa on paljon tunnustusluonteista materiaalia, jota epäilemättä olette jo käsitelleet. Keskitymme nyt vain niihin, joilla on erityistä merkitystä apostolisen uskontunnustuksen kannalta. Karusti kärjistäen voi sanoa, että apostolisella uskontunnustuksella on Raamatussa **kaksi juurta**. Kaksi itsenäistä, tunnustusluonteista rakennetta, jotka löysivät toisensa joskus toisen kristillisen vuosisadan loppupuolella. Nämä rakenteet ovat **trinitaarinen** rakenne sekä **Kristuksen pelastavaan toimintaan** keskittyvä rakenne.

Trinitaarinen rakenne

Jo Uudessa testamentissa on nähtävissä melko runsaasti trinitaarisia rakenteita. Osa näistä rakenteista on kiinteämpiä, osa väljemmin trinitaarisia. Kaikkein tutuin ja kiintein on Matteuksen evankeliumin lopussa oleva kaste- ja lähetyskäsky:

"Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni: kastakaa heitä **Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen**".

(Matt.28:19)

Kun siirrymme Uuden testamentin jälkeiseen aikaan, niin tilanne muistuttaa paljon Uuden testamentin tilannetta. 100-luvun kristillisissä kirjoituksissa on lyhyitä trinitaarisia kaavoja, hyvin samanlaisia kuin kaste- ja lähetyskäskyssä oleva. Osa näistä tunnustuksista sitä paitsi **on** juuri kastekaavoja. Hyvä esimerkki on Didakhesta eli "Kahdentoista apostolin opetuksesta" löytyvä ohje kastajalle:

"Valele päähän kolmesti vettä **Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen**."

(Did. 7:3)

Didakhen ajoituksesta kiistellään paljonkin, mutta sen vanhimpien osien katsotaan melko yleisesti olevan ensimmäiseltä vuosisadalta, joten ytimeltään nykyistä käytäntöömme vastaava kastekaava on hyvin voinut olla toiminnassa jopa jo apostolisena aikana. Selvää on, että kyseinen kastekaava on toistunut sana sanalta täysin samana kasteesta toiseen. Toisin sanoen kyseessä on **kiinteä** kastekaava. Ns. apostolisten isien kirjoituksista toisen vuosisadan alkupuoliskolta löytyy paljon saman tyyppisiä trinitaarisia rakenteita. Ne ovat usein juuri tällaisia lyhyitä ja vähintään suurin piirtein samana toistuvia. Ohessa vielä yksi hieman väljempi trinitaarinen rakenne piispan ja marttyyrin Ignatios Antiokialaisen kirjeestä efesolaisille, noin vuodelta 110:

"Olettehan te Isän temppelin kiviä, valmistetut Isän Jumalan rakennusta varten, ja Jeesuksen Kristuksen nostolaite, risti, nostaa teitä korkeuksiin, köytenä Pyhä Henki."

(Ign. Ef. 9:1)

Toisen vuosisadan puolen välin jälkeenkin tunnemme tällaisia lyhyitä trinitaarisia rakenteita, joihin on kuitenkin joissakin tapauksissa tullut joka artiklaan lyhyet lisämääreet. Pääsääntöisesti nämä trinitaariset rakenteet ovat kuitenkin lyhyitä ja toisen vuosisadan tunnustusluonteisesta materiaalista lähimpänä kiinteää uskontunnustusta.

Kristuksen pelastavaan toimintaan keskittyvä rakenne

Apostolisen uskontunnustuksen toinen juuri muodostuu hiukan toisen tyyppisestä ja rakenteeltaan väljemmästä tunnustusluonteisesta materiaalista. Voimme nimittää sitä vaikkapa Kristuksen

pelastavaan toimintaan keskittyväksi tai Jumalan armotalouteen keskittyväksi tunnustukseksi. Yksinkertaisimmillaan nämä tunnustukset puhuvat Jeesuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta. Kaikkein selvin Kristuksen kuoleman ja ylösnousemuksen väliselle akselille rakentuva tunnustuskohta Raamatussa on ensimmäisen Korinttilaiskirjeen viidennessätoista luvussa, jakeissa 3-4. Siinä Paavali lausuu saamansa evankeliumin tiiviinä tunnustuksena:

”Kristus on **kuollut** meidän syntiemme tähden,
kirjoitusten mukaan,
ja hän **nousi kuolleista** kolmantena päivänä,
kirjoitusten mukaan...”

Siirtyessämme jälkiapostoliseen aikaan kohtaamme paljon Uuden testamentin aikaa muistuttavan tilanteen. Tunnustusluonteiset tekstit ovat yhä sanamuodoiltaan väljiä: suuri piirtein samoja asioita toistetaan hieman eri termeillä ja eri järjestyksessä. Kaikkein huomionarvoisimmat tunnustuskohdat sisältyvät Syyrian Antiokian marttyyripiispan Ignatioksen seitsemään kirjeeseen. Ignatios kirjoitti kirjeet matkustaessaan Roomaan tuomittavaksi uskostaan. Matkareitin varrella oleviin seurakuntiin osoitetut kirjeet on kirjoitettu siis noin vuonna 110.

Kaikkein tiivistetyimmät Ignatioksen tunnustusteksteistä eivät juuri eroa Uuden testamentin kirjeissä olevista kohdista. Toisaalta laajimmat Ignatioksen kaavoista muistuttavat jo paljon selvemmin myöhempien ”valmiiden” uskontunnustusten tapaa ilmaista uskolle tärkeimmät asiat. Tässä suhteessa mielenkiintoisin kohta on Ignatioksen kirjeestä tralleslaisille, luvusta 9:

”Olkaa siis kuuroja, milloin joku puhuu teille eikä tiedä mitään **Jeesuksesta Kristuksesta**, joka on Daavidin sukua,
Mariasta syntynyt,
joka todella **syntyi**,
söi ja joi,
todella **sai vainon osakseen Pontius Pilatuksen aikana**,
todella **ristiinnaulittiin**
ja **kuoli**, taivaassa maassa ja maan alla olevien nähden,
hänenä, joka myös todella **herätettiin kuolleista**, kun hänen Isänsä hänet herätti;
aivan vastaavalla tavalla on Isä Kristuksessa Jeesuksessa herättävä myös meidät, jotka uskomme häneen, ja ilman häntä ei meillä todellista elämää olekaan.”

Kyseinen kohta muistuttaa jo ilmi selvästi keskeisiltä osiltaan apostolisen uskontunnustuksen toista artiklaa. Kyseessä ei ilmeisesti kuitenkaan ole kiinteä rakenne, joka toistuisi aina sanasta sanaan samana. Ignatios puhuu toisaalla kirjeissään samoista asioista, mutta sanamuodot eroavat toisistaan paljonkin. Teksteistä hahmottuu kuitenkin selkeä perusrakenne.

Kun Uuden testamentin tunnustuskatkelmat rakentuivat tapahtumaparille Kristuksen kuolema - Kristuksen ylösnousemus, Ignatioksella näitä keskeisiä tapahtumia on kolme: Kristuksen syntymä – kuolema – ylösnousemus. Voisi sanoa joulun astuneen pääsiäisen rinnalle tunnustuksissa. Jeesuksen ihmiseksi tulo on toki alusta asti kuulunut uskon keskeisiin kysymyksiin, mutta vasta nyt se näyttää kuuluvan myös kehittymässä olevien tunnustusten vakiomateriaaliin. Kannattaa huomata, että Kristuksen ylösnousemuksen lisäksi kaavassa mainitaan toinenkin ylösnousemus: aikojen lopulla tapahtuva yleinen ylösnousemus.

Siirtykäämme pois Vähästä Aasiasta kohti Roomaa, jossa Ignatios kohtasi loppunsa petojen hampaissa. 150-luvulla Roomassa vaikutti mies, joka filosofinkaavussa väitteli kaduilla ja opetti

todellista filosofiaa - kristinuskkoa. Hänen nimensä oli Justinos, ja todistettuaan uskostaan omalla hengellään hän sai lisänimen ”Marttyyri”. Justinoksen kirjoitukset sisältävät monta varhaista tunnustusta, joukossa jo laajempia trinitaarisia tunnustuksia. Kiinteimmät ja stereotyyppisimmät tunnustukset ovat tosin yhä vain Kristusta käsitteleviä. Esimerkkinä olkoon Justinoksen teoksessa ”Dialogi juutalaisen Tryfonin kanssa” oleva tunnustus:

”Jumalan Poika (...)
syntyi neitseestä
ja **tuli** kärsiväksi **ihmiseksi**
ja **ristiinnaulittiin Pontius Pilatuksen aikana** (...)
ja **kuoli**
ja **nousi kuolleista**
ja **astui ylös taivaaseen**” (Just. Dial. 85)

Tässä ja monissa muissa samankaltaisissa tunnustuksissa paljastuu toisen vuosisadan puolivälin tunnustustekstien luonne. Perusrakenne on entisestään laajentunut. Justinoksella se yleensä sisältää maininnat Jeesuksen syntymästä ja ristiinnaulitsemisesta ja kuolemasta ja ylösnousemuksesta sekä taivaaseen astumisesta. Kaavakohtaista vaihtelua on silti jatkuvasti: eri tunnustusten pituus vaihtelee paljonkin ja samat asiat sanotaan hiukan eri sanoja käyttäen. Vaikuttaa siltä, että tietty elävyys, ”jousto” kuuluu kaavojen luonteeseen. Niiden ei ole tarkoituskaan olla täysin identtisinä toistuvia, vaikka keskeinen sisältö on jo vakiintunut.

Yhdistelmäuskontunnustus

Lyhyt trinitaarinen uskontunnustus ja vain Kristuksen toimintaan keskittyvät väljemmät rakenteet tavataan itsenäisinä vielä 100-luvun alkupuolella. Saman vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla ilmestyvät kuvaan monina versioina rakenteet, joissa nämä kaksi on yhdistetty. Jos nyt katsotte apostolista uskontunnustusta, niin huomaatte apostolicumin varhaishistorian tietynlaisena epäsuhtana kolmen artiklan välillä. Ensimmäinen tulee lyhyt, Isästä puhuva ensimmäinen artikla, sitten yli kolme kertaa niin pitkä kristologinen toinen artikla ja lopuksi taas lyhyt kolmas artikla.

Lyonin piispaa Irenaeusta pidetään yleisesti toisen vuosisadan kristillisistä opettajista suurimpana. Hän kirjoitti 180-luvulla gnostilaisvastaisen suurteoksensa ”Tiedon nimellä kulkevan valheen paljastaminen ja kumoaminen”. Tässä teoksessa on ensi kertaa yhdistettynä lyhyehkö trinitaarinen kaava ja Kristukseen keskittyvä itsenäinen pelastushistoriallinen tunnustus. Apostolisesta uskontunnustuksesta poiketen pelastushistoriallinen tunnustus ei ole laajennuksena toisen artiklan kohdalla vaan liitettynä melko lyhyen trinitaarisen tunnustuksen loppuun:

”Sillä kirkko, vaikka se on hajallaan kautta koko maailman ja yhtä kaukana kuin maan ääret, on vastaanottanut apostoleilta ja heidän opetuslapsiltaan, heidän välittämänään,

uskon yhteen Jumalaan, Isään kaikkivaltiaaseen, joka on tehnyt taivaan ja maan ja meret ja kaikki mitä niissä on;
ja yhteen Kristukseen, Jumalan Poikaan, joka tuli lihaksi meidän pelastumiseksemme;
ja Pyhään Henkeen, joka profeettojen kautta julisti rakastetun Herramme pelastavia lahjoja, tulemista,
syntymistä Neitsyt Mariasta,
kärsimistä
ja kuolleista nousemista

ja lihallista taivaaseen ottamista,
ja hänen toista tulemistaan taivaista Isän kunniaassa täyttämään kaikki ja kohottamaan koko ihmiskunnan...niin, että hän suorittaisi oikean tuomion ihmisten keskuudessa.”
(Adversus haereses I, 10, 1)

Tässä tunnustuksessa on paljon enemmän kuin vain kaikuja apostolisesta uskontunnustuksesta. Oikeastaan näkyvin ero on ylösnousemuksen ja muiden Jeesuksesta kertovien tapahtumien paikka kolmannessa, siis Pyhää Henkeä käsittelevässä artiklassa. Mehän olemme tottuneet siihen, että Kristuksen pelastushistorialliset teot käsitellään toisen artiklan yhteydessä. Irenaeuksen tunnustusrakenne ei kuitenkaan ole täysin kiinteä ja aina samana toistettava. Tietty terminologinen ja rakenteellinen väljyys kuuluu näihin kaavoihin. Toisin sanoen on asianmukaista ja oikein toistaa samat asiat vähän eri sanoin ja käyttötilanteen sanelemassa laajuudessa.

Ensimmäinen tuntemamme laaja uskontunnustus, joka on tarkoitettu sanasta sanaan samana toistettavaksi on Hippolytos Roomalaisen ”Apostolisessa traditiossa”, noin vuodelta 215. Se on Rooman seurakunnan vanha kastetunnustus, tai oikeammin kastekysymykset, jotka kertovat Rooman seurakunnan käytännöistä luultavimmin 100-luvun lopusta. Se kuuluu seuraavasti:

Uskotko Jumalaan Isään kaikkivaltiaaseen?
Uskotko Kristukseen Jeesukseen,
Jumalan Poikaan,
joka on syntynyt Pyhästä Hengestä Neitsyt Mariasta,
ja ristiinnaulittu Pontius Pilatuksen aikana,
ja kuoli ja haudattiin
ja nousi kolmantena päivänä kuolleista
ja astui taivaisiin ja istuu Isän oikealla puolen
tullen tuomitsemaan eläviä ja kuolleita?
Uskotko Pyhään Henkeen ja pyhään kirkkoon ja lihan ylösnousemukseen?
(Apostolinen traditio 21)

Vanhaa roomalaista kysyvää kastetunnustusta pidetään apostolisen uskontunnustuksen esimuotona. Jos vertailette näitä kahta, niin huomaatte, että vain noin puolen tusinaa lausetta erottaa ne toisistaan. Yhteys on perustavaa laatua oleva ja silmin nähtävä. Merkittävin ero on kastetunnustuksen kysyvä muoto. Kastaja on kasteen hetkellä esittänyt nämä kysymykset kastettavalle, joka on vastannut myöntävästi kysymyksiin ja saanut kasteen.

Suorasaanaista, tunnustavaa uskontunnustusta tyyliin ”Minä uskon...” ei kristillisistä kirjoituksista löydy ennen kolmesataaluvun puoltaväliä. Vanha roomalainen uskontunnustus on ensimmäistä kertaa kirjallisessa muodossa Marcellus Ankyralaisen kirjeessä vuodelta 340 ja edellä mainittu Rufinus kirjoitti sen selityksen vuonna 404. Rufinuksen latinankielistä versiota pidetään 400-luvun alussa vallinneena Rooman seurakunnan uskontunnustuksena. Apostolisen uskontunnustuksen muotoutumisprosessin hahmottumista vaikeuttaa 200–300 lukujen kirkollinen tapa, *disciplina arcani*, joka kielsi kirjoittamasta muistiin uskon keskeisiä ilmauksia, kuten uskontunnustusta tai Isä meidän -rukousta. Vasta tavan lieventyessä 300-luvulla saadaan vertailuaineistoa. Vanhaa roomalaista uskontunnustusta voi jo hyvällä syyllä pitää apostolisena uskontunnustuksena, niin marginaalisia ovat enää erot niiden välillä, kuten huomaatte.

Vanhasta Roomalaisesta apostoliseksi uskontunnustukseksi

Merkittävämmiksi **sisällöllisiksi** eroiksi vertailussa vanhan roomalaisen uskontunnustuksen ja apostolisen uskontunnustuksen nykyisen tekstin välillä jäävät lähinnä ensimmäisessä artiklassa viittaus Isään taivaan ja maan Luojana, toisessa artiklassa lause Kristuksen astumisesta alas tuonelaan, ja kolmannessa artiklassa lauseet pyhään yhteydestä ja iankaikkisesta elämästä. Kaikki muut erot ovat lähinnä pieniä kielellisiä tai muotoiluun liittyviä eroavaisuuksia. Edellä mainituista neljästä puuttuvasta lauseesta sitä paitsi viimeinen, ”ja iankaikkiseen elämään” on jo Marcellus Ankyralaisen kreikkankielisessä versiossa vuodelta 340. Apostolisesta uskontunnustuksesta kierteli läntisen kristikunnan alueella monenlaisia hieman toisistaan eroavia versioita 400-600 luvuilla, ja tässä vaiheessa vakiintuivat myös nuo pari puuttuvaa lausetta. Viittaus Isään, taivaan ja maan Luojaan, on vakiolause idän kreikkalaisissa uskontunnustuksissa, joten sinne suuntaan tuntuisivat todisteet osoittavan. Jo joissakin 400-luvun gallialaisissa ja afrikkalaisissa tunnustuksissa käytetään tätä lausetta. Toisen artiklan maininta Kristuksen astumisesta alas tuonelaan esiintyy ensimmäistä kertaa apostolisen uskontunnustuksen aquileialaisessa versiossa 400-luvulta. Se kuitenkin vakiintuu vasta 500-luvun espanjalaisin versioihin, ilmeisesti leviää sieltä gallialaisiin ja päättyy apostolisen uskontunnustuksen nuorimmaksi ainekseksi. Taustalla on ilmeisesti 1. Piet. 3:19 maininta. Maininta pyhien yhteydestä juontuu ilmeisesti gallialaiseen käytäntöön 400-luvulta.

Apostolisen uskontunnustuksen nuorimmatkin elementit voidaan siis jäljittää 400-luvun tunnustuksiin ja apostolisen uskontunnustuksen perusrakenne on ollut kasassa jo ennen vuotta 200. Silti apostolisen uskontunnustuksen vakiintumisprosessi on ollut varsin hidas. Ensimmäinen apostolisen uskontunnustuksen vakiintunut nykymuoto täysin vastaava kirjallinen todiste on pyhän Pirminiuksen traktaatista 700-luvun alkuvuosikymmeniltä. Nykymuodossaan apostolinen uskontunnustus on frankkilainen versio vanhasta roomalaisesta uskontunnustuksesta, ja se hyvin todennäköisesti vakiinutettiin Kaarle Suuren kirkkoreformissa 800-luvun alussa, jolloin jumalanpalveluskäytäntö ja kirkkojärjestys ym. yhtenäistettiin muiltakin osin. Kaarlen uudistus- ja yhdenmukaistamistoimia pidetään länsimaisen katolisuuden syntyä. Tässä prosessissa on vakiintunut lopulta myös apostolinen uskontunnustus.

Apostolisen uskontunnustuksen traditiohistoria jo kertoo, että se on korostetusti **läntinen, latinalaisen kirkon uskontunnustus**. Vaikka apostolicum tunnustuskirjoissa löytyy otsikon ”Ekumeeniset uskontunnustukset” alta, se ei siinä mielessä ole ekumeeninen, että se olisi virallisesti ratifioitu jossakin jakamattoman kirkon ekumeenisista kirkolliskokouksista. Sillä ei ole ollut myöskään liturgista tai muuta yleistä käyttöä idän kreikkankielisen kristikunnan piirissä. Silti apostolista uskontunnustusta voi hyvällä syyllä nimittää ”ekumeeniseksi”, sillä sen sisältämä **usko** on koko jakamattoman kristikunnan yhteistä omaisuutta. Niinpä apostolisen uskontunnustuksen **sisältöä** eivät yleensä arvostele edes ne kristinuskon suuntauksat, jotka suhtautuvat kielteisesti uskontunnustuksiin ja muihin virallisiin opin määritelmiin. Apostolisen uskontunnustuksen ekumeenisuutta lisää myös se, että monet sen varhaismuodot ovat alun perin kreikkankielisiä. Esim. Hippolytoksen apostolinen traditio on kirjoitettu alun perin kreikaksi, vaikka kyseessä on Rooman seurakunnan kirkkojärjestys. Tämä kertoo kreikan kielen valta-asemasta varhaisessa kirkossa. Jopa Rooman seurakunnassa kreikka oli virallisena kielenä vielä n. v. 200.

Miksi?

Nyt olen pyrkinyt antamaan vastauksen kysymykseen ”miten apostolinen uskontunnustus on syntynyt?”. Vastattavaksi jää vielä se vaikeampi kysymys ”Miksi?”. Viitteitä vastaukseen antaa jo varhaisin tällä luennolla mainittu, paperille pantu tunnustus, nimittäin Paavalin Kristus-tunnustus 1

Kor. 15:3–4. Ennen tätä Kristuksen kuoleman ja ylösnousemuksen akselille rakentuvaa tunnustusta Paavali kertoo, mitä on tulossa. Näin hän sanoo:

”Veljet, minä palautan mieleenne **sen evankeliumin**, jonka olen julistanut teille. Te olette **ottaneet sen vastaan** ja pidätte siitä kiinni, ja **sen avulla te myös pelastutte**, jos säilytätte sen sellaisena kuin minä sen julistin; **muuten olette turhaan tulleet uskoviksi. Ennen muuta annoin teille tiedoksi tämän, minkä itse olin saanut vastaanottaa.**” (1. Kor. 15:1–3)

Ja välittömästi kyseisen kohdan jälkeen seuraa Paavalin ”uskontunnustus”. Kun puramme vähän äskeistä kohtaa, niin Paavali sanoo uskontunnustusta ”evankeliumiksi”, ilman sitä ei voi pelastua, mutta sen vastaanottaminen ja siinä pysyminen tuo pelastuksen. Se saadaan annettuna, korinttilaiset ovat saaneet sen annettuna ja Paavali samoin. Verbit, joita Paavali tässä käyttää, παραδίδωμι ja παραλαμβάνω, ovat samat, joita myöhemmin käytetään valmiiden kiinteiden uskontunnustuksen virallisesta luovuttamisesta kasteoppilaille ennen kastetta. Eli Paavalille uskontunnustus on pelastava sanoma meidän puolestamme kirjoitusten mukaan kuolleesta ja ylösnousseesta Vapahtajasta, Jeesuksesta Kristuksesta.

Tätä kuvaa tukevat myös 100-luvun väljät tunnustuskaavat, joista käytetään usein nimeä *regula fidei*, suomeksi ”uskon sääntö”. Tai oikeastaan termi uskon sääntö oli kaksimerkityksinen. Ensinnä sillä tarkoitettiin koko kristinuskon pelastavaa sanomaa, siis koko kirkon oppia. Toiseksi uskon säännöllä tarkoitettiin tuon pelastavan sanoman tiivistelmää. Tertullianus tallentaa ainakin kolme kertaa kirjoituksissaan tällaisen uskon säännön. Ensi katsomalta ne kaikki ovat keskenään samankäisiä uskontunnustuksia, mutta tarkka tutkiskelu osoittaa vain seitsemän sanan olevan sanasta sanaan sama kaikissa kolmessa. Näiden tunnustusten suorastaan kuuluu toistua hiukan erilaisina versioina. Niinpä ne eivät ole kiinteitä uskontunnustuksia lainkaan, vaikka sisällöllisesti ne ovat usein lähes yhteneviä apostolisen uskontunnustuksen kanssa. Uskon sääntö oli pikemminkin jonkinlainen varhaiskristittyjen rippikoulukirja, tai ehkä vielä oikeammin rippikoulun opettajan luentorunko, siis lista niistä tärkeimmistä asioista, jotka hän aikoo opettaa. Uskon sääntö on perimmiltään uskomme keskeisin sisältö, siis Raamatun pelastava sanoma mahdollisimman lyhyeksi tiivistettynä.

Samaa voi sanoa ensimmäisistä – ja vielä suuremmalla syyllä myöhäisemmistä – kiinteistä uskontunnustuksista. Niiden ensisijainen käyttöyhteyshän oli kaste. 100-luvulta 400-luvulle käytäntö aikuisten kristityksi haluavien kohdalla oli seuraava: kristityksi mielivä otettiin seurakuntaan kasteoppilaksi, katekumeeniksi. Henkilö saattoi joutua olemaan kasteoppilana jopa pari – kolme vuotta, jona aikana hänen vakaumustaan arvioitiin ja hänelle opetettiin kristityn elämää. Katekumenaatin loppupuolella, usein suuren paaston aikana kasteoppilaille opetettiin uskon ydinasiat sekä mm. uskontunnustus ja Isä meidän -rukous. Yleensä pääsiäisyönä tapahtuvassa kasteessa kastettava sitten tunnusti hänelle luovutetun uskon – uskontunnustuksen sisällön – omana uskonaan.

Itse asiassa varsinainen kristinuskon keskeisten asioiden opettaminen kasteoppilaille tapahtui ainakin 300-luvulta lähtien uskontunnustusta hyväksi käyttäen. Otetaan pari välähdystä 300-luvulta. Jerusalemissa, kristinuskon syntykaupungissa toimii jälleen kristillinen seurakunta. Sen johtajana on Kyrillos-niminen piispa. Vuonna 349 pääsiäisen lähestyessä hän pitää paastonajan viimeisten viikkojen aikana joukon opetuspuheita. Ne on tarkoitettu kristityiksi aikoville, jotka ovat edenneet jo kasteensa kynnykselle. Näille katekumeenienille eli kasteoppilaille seuraava pääsiäinen on oleva elämän murroskohta. Pääsiäisyönä, juuri auringon noustessa heidät kastetaan kristityiksi, Jumalan lapsiksi. Sen merkiksi he tulevat kulkemaan koko viikon valkoisissa vaatteissa. Kyrillos pitää opetuspuheensa Pyhän Haudan kirkossa. Kasteoppilaiden lisäksi kuulijoina on monia kastettuja

kristittyjä, jotka haluavat kerrata aikanaan itse saamaansa opetusta. Siten teksti on säilynyt meillekin: jotkut paikalla olleet kristityt ovat tehneet piispan puheista pikakirjoitus-muistiinpanot.

Koko Kyrilloksen opetuspuheiden sarja perustuu uskontunnustukselle. Jerusalemin seurakunnan uskontunnustus kulkee punaisena lankana läpi koko opetuksen, jokainen luento selittää jotakin uskontunnustuksen katkelmaa. Juuri ennen uskontunnustuksen seikkaperäistä selittämistä on tunnustus opetettu kasteoppilaille. Uskontunnustus on Kyrillokselle koko kristinopin tiivistelmä. Se on kuin sisällysluettelo, jota laajentamalla ja selittämällä syntyy hänen suussa oivallinen kristinopin oppikirja.

Jerusalemissa siirrymme Pohjois-Afrikkaan, aivan toiselle puolelle Rooman valtakuntaa. Puoli vuosisataa myöhemmin vaikuttaa Hippon pienessä kaupungissa Aurelius Augustinus, lännen kirkkoisista suurin. Augustinus saarnaa niin ikään kasteoppilaille. Hänen saarnansa on tiivis kertomus kaikista uskomme ydinasioista. Näin hän itse asian ilmaisee: "Teidän on aika kuulla ja oppia uskontunnustus, johon tiivistyy kaikki, mitä teidän on uskottava päästäksenne iankaikkiseen autuuteen." (Sermo CCXII, 1)

Molemmille näille suurille opettajille uskontunnustus oli kristinuskon keskeisen sisällön tiivistelmä. He molemmat käyttivät sitä ennen kaikkea kasteoppilaiden opettamiseen. Uskontunnustus opetettiin paastonajan lopulla vähän ennen kastetta ja sen varaan rakennettiin uskovien koko kristinopin tuntemus. Uskontunnustus oli siis jotain, joka kaikkien kristittyjen tuli osata ulkoa. Näin puhuu Kyrillos Jerusalemlainen:

"Koska kaikilla ei ole koulutusta eikä aikaa lukea ja tuntea Kirjoituksia, kokoamme koko uskonopin muutamaan riviin estääksemme sielua joutumasta tietämättömyyden tähden kuolemaan" (Katekeettiset opetuspuheet 5, 2)

Ja vielä:

"Ja aivan kuten sinapinsiemen pienessä hippusessa sisältää idullaan monia tulevia lehviä, niin myös uskontunnustus sisältää muutamain sanoin kaiken pyhän tiedon sekä Vanhasta että Uudesta testamentista." (Katekeettiset opetuspuheet 5, 12)

Minusta näyttää, että olen jo melko pitkälle vastannut myös "miksi?" -kysymykseen. Kaikki käsittelemämme uskontunnustus-materiaali on palannut yhteen ja samaan juureen: **uskomme tärkeimpien asioiden opettamiseen**. Uskon sääntö ja kastetunnustus, samoin kuin 300-luvun kiinteät uskontunnustukset, kuten apostolicum, ovat perimmiltään yksi ja sama: ne ovat uskomme keskeisin sisältö.

Sen tähden apostolinen uskontunnustus on yhä tänään sama ja yhtä arvokas kuin ensimmäisinä vuosisatoina. Se osoittaa yhä meillekin, mitkä uskomme keskeiset ja tärkeimmät asiat ovat. Se osoittaa meillekin, mikä on Raamatun pelastava sanoma.

Pietarin tunnustus

"Jeesus Kristus, Nasaretilainen, (...)
jonka te ristiinnaulitsitte,
mutta jonka Jumala kuolleista herätti"
(Ap.t. 4:10)

Paavalin tunnustus

"Kristus on kuollut meidän syntiemme tähden,
kirjoitusten mukaan,
ja hänet haudattiin
ja hän nousi kuolleista kolmantena päivänä,
kirjoitusten mukaan..."
(1. Kor. 15:3–4)

Ignatios Antiokialainen (n. 110)

"Olkaa siis kuuroja, milloin joku puhuu teille eikä tiedä mitään
Jeesuksesta Kristuksesta,
joka on Daavidin sukua,
Mariasta syntynyt,
joka todella söi ja joi,
todella sai vainon osakseen Pontius Pilatuksen aikana,
todella ristiinnaulittiin ja kuoli,
taivaassa, maassa ja maan alla olevien nähden, (...)
joka myös todella herätettiin..."
(Ignatioksen kirje Trallislaisille 9,2)

Kaava: Jeesus syntyi ihmiseksi – ristiinnaulittiin – nousi kuolleista

Justinos Marttyyri (n. 160)

"(Jeesus) syntyi neitsyestä,
ja tuli kärsiväksi ihmiseksi,
ja ristiinnaulittiin Pontius Pilatuksen aikana (...)
ja kuoli,
ja nousi jälleen kuolleista,
ja astui taivaisiin"
(Dialogi juutalaisen Tryfonin kanssa 85, 2)

Kaava: Jeesus syntyi ihmiseksi – ristiinnaulittiin – nousi kuolleista – astui taivaisiin

Irenaeus Lyonilainen (n. 180)

"Sillä kirkko, vaikka se on hajallaan kautta koko maailman ja yhtä kaukana kuin maan ääret, on vastaanottanut apostoleilta ja heidän opetuslapsiltaan, heidän välittämänään, uskon yhteen Jumalaan, Isään kaikkivaltiaaseen, joka on tehnyt taivaan ja maan ja meret ja kaikki mitä niissä on;
ja yhteen Kristukseen, Jumalan Poikaan, joka tuli lihaksi meidän pelastumiseksemme;
ja Pyhään Henkeen, joka profeettojen kautta julisti rakastetun Herramme pelastavia lahjoja, tulemista,
syntymistä Neitsyt Mariasta,
kärsimistä
ja kuolleista nousemista

ja lihallista taivaaseen ottamista,
ja hänen toista tulemistaan taivaista Isän kunniaassa täyttämään kaikki ja kohottamaan koko ihmiskunnan...niin, että hän suorittaisi oikean tuomion ihmisten keskuudessa.”
(Adversus haereses I, 10, 1)

Hippolytos Roomalainen (n. 215)

Uskotko Jumalaan Isään kaikkivaltiaaseen?

Uskotko Kristukseen Jeesukseen,

Jumalan Poikaan,

joka on syntynyt Pyhästä Hengestä Neitsyt Mariasta,

ja ristiinnaulittu Pontius Pilatuksen aikana,

ja kuoli ja haudattiin

ja nousi kolmantena päivänä kuolleista

ja astui taivasiin ja istuu Isän oikealla puolen

tullen tuomitsemaan eläviä ja kuolleita?

Uskotko Pyhään Henkeen ja pyhään kirkkoon ja lihan ylösnousemukseen?

(Apostolinen traditio 21)

Vanha roomalainen uskontunnustus (noin v. 400)

Minä uskon Jumalaan,

Isään, Kaikkivaltiaaseen,

ja Kristukseen Jeesukseen

Hänen ainoaan Poikaansa, meidän Herraamme,

joka on syntynyt Pyhästä Hengestä

ja neitsyt Mariasta,

joka ristiinnaulittiin Pontius Pilatuksen aikana,

ja haudattiin,

nousi kolmantena päivänä kuolleista,

astui taivasiin,

istuu Isän oikealla puolen

mistä hän on tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita,

ja Pyhään Henkeen,

ja pyhän seurakunnan,

syntien anteeksiantamisen,

ruumiin (= lihan) ylösnousemisen.